

1944–1953

1956–1962

1984–1989

ГЛАВА X

ДЕВЕТИЯТ КРЪГ

Лагерите

*Деветият кръг е най-дълбокият кръг на ада.
Там, в заледения мрак,
Сатаната дъвче жилавите меса на Юда.*

Може би си спомняш, читателю, че още на 20 декември 1944 година отечественофронтовското правителство прие дружно *Закона за трудововъзпитателни общежития за политически опасните лица* – т.е. за създаване на **концлагери**.

Определението *политически опасни лица* бе опасно определение, защото с времето променяше своя обхват:

отначало за политически опасни лица се смятаха членовете на фашистки организации, към тях скоро бяха причислени всички противници на Отечествения фронт, после – противниците на комунистическата партия и най-накрая – всички противници на комунистическия вожд.

Според този закон политически опасните лица ще се въдворяват в концлагерите за известен (а всъщност неизвестен) срок *по заповед на министъра на вътрешните работи след доклад на директора на милицията*.

Този закон бе абсолютно незаконен, тъй като противоречеше на още действащата тогава Търновска конституция, в която изрично се казва, че *никой не може да бъде наказан без присъда от надлежният съд* (чл. 73) –

и отваряше пътя за безконтролен терор и издевателства.

Не е трудно да се досети човек в чия глава се бе родила тази зловеща идея,

чудно е обаче с какъв акъл под този закон се бяха подписали бъдещите му жертви: земеделци, социалисти, звенари, независими интелектуалци...

Колко хиляди души са минали през концлагерите на България – е въпрос тъмен и спорен, тъй като милицията умишлено и старателно е унищожавала всякакви документи за своята незаконна дейност.

За мащабите можем да се ориентираме по някои случайно съхранени цифри (някои от които вече споменах):

само няколко дни след създаването на концентрационните лагери, *на заседание през [на 20] декември 1944 г., министърът на вътрешните работи Антон Югов информира Политбюро, че изпратените в лагери и на принудителна работа възлизат на 37 347 души*¹;

според доклад на *Държавна сигурност до ЦК на БРП (к) от септември 1944 до май 1945 г. броят на изселените възлиза на 28 131 души, през същия период през лагерите и т.нар. трудови групи са преминали 184 360 души*²;

според днешни данни на *Държавна сигурност от 1948 до 1956 г. са осъдени и изпратени в затвор или в лагери 23 608 души*³,

в последната цифра влизат само *осъдените*, за изпратените в лагери без съд не става дума, а те са многократно повече от осъдените –

например, *през април 1953 година от 5000 „политически“ в Белене само 1500 са били осъдени*⁴ –

така че цифрата **23 608** трябва да бъде умножена поне по три и става **70–80 хиляди**);

---

¹Поля Мешкова, Диню Шарланов, „Българската гилотина“.

²Пак там.

³Бончо Асенов, „Шесто за Шесто“, 1994 г., с. 122.

⁴„Писахме да се знае“, 2007 г., с. 627.

ако твърдението, че *от есента на 1944 до май 1949 година през лагерите минават около 500 000 души*⁵, е преувеличено,

то тази цифра е съвсем правдоподобна за периода от 1944 до 1989 година.

Това, което се знае със сигурност, е, че от 1944 до 1962 година в България действаха 44 концлагера, сред най-известните бяха лагерите край Свети Врач (Сандански), при река Джерман край Дупница, Богданов дол, Росица, пернишката мина „Куциян“, урановите мини в Бобовдол, Николаево, Поручик Чунчево, Босна (за жени), Ножарево, Чернево, Зелендол (Благоевградско), Заград край Тутракан, Копринка край Казанлък, Скравена (за жени);

там изпращаха бивши полицаи, царски офицери, белогвардейци, легионери и ратници, иванмихайловисти, бивши лидери на буржоазни партии, бивши министри, анархисти, николаетковисти и лулчевисти, заловените при опит за бягство от България, участници в нелегални групи и конспирации, разпространители на слухове и вицеове, сътрудници на чужди разузнавания, сводници и проститутки, криминални престъпници (използваха криминалните като бригадири, надзиратели и биячи за тормоз на политическите лагеристи);

на 27 април 1949 година Министерският съвет, ръководен тогава от Васил Коларов, гласува решение № 1: от същата дата на островите срещу Белене да се организира най-големият лагер в България за политически лица (мъже и жени),

и там веднага бяха въдворени над 4500 членове (които не били все още в затвора) на забранените партии и организации:

земяделци, социалдемократи, легионери, анархисти, селяни, бунтуващи се срещу ТКЗС, и „враговете с комунистическа маска“.

Лагерите бяха закрити от Червенков през 1953 година след смъртта на Сталин, но след събитията в Унгария през октомври 1956 година бяха открити отново:

---

⁵Wikipedia.

още на 8.XI.1956 година министърът на вътрешните работи съобщи, че милицията и ДС са арестували 564 души, сред които *115 дейци на бившата земеделска опозиция, 42 царски офицери и 33 фашистки управници и капиталисти;*

десет дни по-късно Политбюро на ЦК на БКП (протокол „Б“ № 9 от 17.XI.1956 г.) взе решение *да се въдворят в ТВО-Белене най-опасните за реда и сигурността на страната вражески и престъпни елементи, настанили се на местоживеење в София и други големи градове.*⁶

През 1959 година, след гафа на Югов и решението да се закрие лагерът на островите срещу Белене, бе създаден най-страшният лагер – „Слънчев бряг“ край Ловеч – и действаше той до 1962 г.

Обикновено се смята, че лагерите бяха закрити окончателно през 1962 година, но концлагерът в Белене бе открит наново през 1984 – там бяха въдворявани българските турци, отказали да сменят имената си с български.

Девиз на лагерите бяха думите на Дзержински: ***Врагът не се възпитава никога, а се унищожжава винаги и навсякъде!***,

а мото – Сталиновата максима: ***Няма човек – няма проблем.***

За ужасите в тези лагери се писа много, мнозина от оцелелите разказаха за трагичната си съдба, разказите им са събрани в дебели томове.

Веднага след събитията през 1989 година бе заведено *секретното дело за лагерите (Дело № 4/1990 г.)*, уж щяха да съдят подвизавалите се в тях садисти и убийци (чиито имена ще срещнем по-нататък),

оттогава се изредиха 7 Народни събрания и 10 правителства, но никое от тях не намери време (или не сметна за нужно) да настоява този процес да се състои.

Вярно, преди време парламентът гласува закон, заклеяващ комунистическия режим, но от празни думи глава не боли...

---

⁶Чрез Христо Христов, „Секретното дело за лагерите“, 1999 г., с. 14.

За комунистите това е нормално и е добре дошло – да потулят престъпленията си, но е странно защо и другите *демократични* правителства се правят на разсеяни?

Толкова ли ни е къса паметта, или ни е изгодно да заличим в гузната си памет, че докато ние спокойно сме си живуркали, е имало други хора, които...

Да не продължавам, казвал съм го вече.

А може би съдът е нямал достатъчно доказателства? Може би не са вярвали на оживелите свидетели, съмнявали са се в тяхната обективност?

Наистина това, което е ставало в тези лагери, не е за вярване.

Преди време една жена в Балчик ми даде две тетрадки. Нейният свекър бил надзирател в лагерите Белене и Ловеч (от 1949 до 1953 и от 1957 до 1962) и в тези тетрадки си бил записвал какво е видял там.

Този човек се казва **Иван Иванов Пантелеев** от село Алеково, Великотърновско, бивш партизанин, починал е преди десетина години.

Не се и опитвам да опиша какво преживявах, като четях тези страници. Извини ме, читателю, че те подлагам на същото изпитание, като ти предлагам частица от записаното в тези две страшни тетрадки.

Когато публикувах през месец ноември на 2000 година в няколко броя на в. „Труд“ част от записките на Иван Пантелеев, реакцията на читателите бе различна.

Хората, били в тези лагери, не отричаха, че описаното от Пантелеев е истина, напротив – казваха, че истината била много по-страшна. И че крайно време е тази истина да стане известна на цялото общество. Тяхната реакция е естествена.

Тези пък, които не са били в лагерите, твърдяха, че написаното е измислица и че ако дори има нещичко вярно, време е да затворим страницата на миналото в името на националното единство. Това навярно бяха комунисти или техните потомци. И тяхната реакция е естествена.

Имаше и трета група лица, които направо ме ругаеха, че написаното е лъжа, гнусна инсинуация, призив за мъст и пр. Това явно бяха хора, пряко участвали в репресиите по онова време. И тяхната реакция е естествена.

Четвърта група високомерни господа ме обвиняваха в неетичност – ако съм се интересувал чак толкова от лагерите, защо не съм прочел спомените на лагеристите, а съм мърсял ушите им с думите на един палач?

Господа, чел съм спомените на лагеристите, цели томовете. И на живо съм слушал страшните разкази.

Но записките на този надзирател са уникален документ. Това е изповед. Това е самопризнание. Това е разкаяние.

Тези записки не могат да бъдат обвинени в лъжа или субективност, те са свидетелство не на жертва, не на човек, който поради личното си страдание би преувеличил истината –

това е свидетелство от човек, който има интерес да скрие тази истина, да я омаловажи, защото е бил от другата страна – от страната на палачите –

затова тези записки-признания имат по-страшна стойност от обвиненията на пострадалите. (Нека ми простят.)

Затова дръзвам да включа този документ в „Българските хроники“.

Читателю, който и да си ти, не прескачай следващите страници:

ако си от милеещите за „доброто старо време на комунизма“ – да си спомниш, че си добрувал върху костите и нещастие-то на хиляди други хора;

ако си от онези, които не помнят „доброто старо време“ и нехаят – да знаеш какво те чака, ако това време се върне.

Съзнавам, че тези страници няма да разтревожат нашите държавници, няма да трогнат съдиите. Ползата вероятно ще е парадоксална:

това четиво ще подейства успокоително на всички крадци и рушветчии, на всички корумпирани министри и политици –

ще си рекат: щом държавата не поиска да съди тези страшни масови убийци от времето на комунистическата диктатура, че с нас ли ще вземе да се занимава – жалки джебчийчета от епохата на демокрацията?

И така, следва разказът на

Иван Пантелеев

Първа тетрадка: БЕЛЕНЕ

Свърши Голямата война. Падна Царство България. На власт дойдоха комунистите. Голяма част от класовите врагове бяха ликвидирани още в първите дни на Народната власт. Други пък ги съдиха народните съдилища.

Много са народните врагове. Тесни се оказаха царските затвори и се наложи да се открият и лагери за превъзпитание на враговете. Нарекоха ги Трудово Възпитателни Общезития (ТВО).

Поради това, че често от лагерите имаше бягства и трудно се охраняваха, решиха да съберат хората от всички лагери на едно място и това място беше големият остров по река Дунав при голямото село Белене и през пролетта на 1949 година на гара Белене пристигнаха първите товарни вагони, претъпкани с арестанти.

На Втори обект приеха над 200 лагеристи – бивши министри, дипломати, генерали и народни представители от опозицията.

72-годишният запасен генерал Иван Вълков, бивш военен министър при кабинета на проф. Ал. Цанков след преврата 1923 г., заедно с бившите министри при кабинета на Александър Стамболийски Ал. Оббов, Недялко Атанасов и др.

Имаше и анархисти, д-р Иван Балева също беше сред тях.

Близко до обекта при Гонково гърло, което съединява мъртвото блато с блатото Пехченя, имаше кокошарник с 1000 кокошки, които ги хранеше Стойчо Мошанов, също бивш министър.

Имаше и комунисти. Полковник Марко Чиков от Бургас бил член на делегацията, която ходи в Блед начело с Георги

Димитров при Тито да правят балканска федерация, други от Трайчочковската банда – все опасни врагове.

Но не липсваха и прости селяни като Недялко Василев Попов и братовчедата му Петко Сим. Караиванов, снабдили се със сливовица и поканили братовчедата си Петър Караиванов, и то като умря Г. Димитров – дръжте ги, цял народ оплаква вождата и учителя на бълг. народ, а те се веселят – и след една добра обработка в Свищов, че в Белене като врагове първо качество.

Помещението, в което живеят лагеристите, е изплетено от върбови пръти, измазани с глина, примесена със слама. Дължината му е 100 метра, а ширината не повече от 12–13 метра, нарите, на които лежахха лагеристите, бяха на два етажа.

Сутрин групите заминават с песен да мъкнат пясък на дигата и с песен се връщат вечер в лагера.

Работата много се увеличи към пролетта на 1951 г., когато започна масовото вкарване на селяните в ТКЗС. Сутрин влакът докарваше пълни вагони със селяни. Селски бунтове в селата Радювене, Дерманци из Добруджа и др. места.

Към първи април на острова имаше към 3000 души. Старци 70–80-годишни регистрирахме. Един такъв старец се осмели да каже: „Не хапете ръката, която ви дава хляба“.

През лятото на 1951 г. пред щаба докараха една жена. Не беше по-възрастна от 30 години и личеше, че не е проста жена. От дългото ѝ тегло в милицията беше останала жив скелет. Доктор Радева съм от Бургас, ми каза.

Една сутрин докараха и генерала от кавалерията Стефан Даскалов, висок над два метра, останал само кожа и кости. Крепеше го да не падне един милиционер.

През есента от многото валежи пред портала се беше образувала локва, тиня, разгазена от каруците. През нея прекарваха сутрин и вечер лагеристите, за да работят през деня на дигата с мокри крака, а нощем да спят също с мокри крака. Това влизало в трудово възпитателната програма.

Късно през есента докараха 21 попове. Спряха се те пред локвата и се чудят как да я преминат. Надзирателят Божан

Ив. Панчев с цепеница в ръка ги подгони и те нагазиха, расата им се влачеха по тинята. Като влязоха в лагера, вместо да се обърнат на изток, отците се обърнаха на запад и започнаха да се кръстят и пеят „Господи, помилуй!“ – объркаха отците четирите посоки на света...

Новият комендант на лагера Китов ограда обекта с бодлива тел, окопаха триметрова ивица отвътре и който навлезе в нея, часовете от будките го застрелваха.

На Първи обект построиха няколко големи колиби, вкопани половин метър в земята, и ги покриха с пръст, оградиха със здрава ограда от бодлива тел колибите и в тях запряха към 100 човека, повече от които бяха цигани. „Тука да умира!“ – казаха началствата.

Умрелите ги погребваха на малкия пясъчен остров Предела. Подивели кучета ги изравяха и изяждаха. През лятото на 1958 г., като минах на това островче, гробище на лагеристите, видях доста човешки кости и един череп оглозгани.

На 21 април 1952 г. сутринта на Първи обект докараха царския генерал Крум Лекарски и партизанския командир Денчо Знеполски. Те бяха много слаби и изтощени. Куфарите им бяха претъркани с дрехи.

От куфара на Лекарски надзирателят извади една кутия, пълна със златни и сребърни ордени и медали. Запитах го защо ги е донесъл, ще му ги откраднат, а той каза: „Конят отишъл, за юларя ли да жалим?“ ...

„Е, колега от съпротивата, викам на Денча, нещо я побъркахме, а?“, а той отговори: „Тя отсега започва да се обърква“.

Китов го вкара при циганите. През нощта циганите му обрали дрехите и го били и го псували, че такива като него докарали на власт комунистите да ги морят по лагерите и затворите.

На Втори обект открих дядо Марко Пенчев от Страхилово, бивш кмет на селото, член на Земеделския съюз, след 9.IX.1944 г. депутат на опозицията.

По време на съпротивата 1943–1944 г. неговият дом беше главна квартира на партизаните от Горнооряховския отряд.

(Иван Пантелеев е бил партизанин в същия отряд – б.м.) *Големите му мустаци ги бяха оскубали. „Три години вече как ме влачат по лагерите“ – ми каза той и повече не ми говори...*

От лошите условия, при които живях две години, здравето ми се влоши... влязох в болницата и след това в санаториум...

На 17 декември 1957 г. пристигнах на обекта пеша из дълбокия сняг. За началник на обекта беше назначен Петър Гогов, а началник на охраната – Червения капитан, на когото мигачите бяха се обърнали от пиянство.

На Втори обект имаше над 600 нови лагеристи, задържани като опасни в смутни времена при унгарските събития през 1956 г.

Още от януари (1958) по радиото и пресата се заговори за хулигани из градовете, които нарушавали реда и спокойствието на трудещите се.

На 1 февруари започнаха арестите, на 4 февруари съобщиха да заминат милиционери да посрещнат първата група.

Червения капитан на голям червен кон поведе десетина все отбор биячи, метнаха автоматите през рамо и всеки с по една сурова сопа в ръка заминаха за брега при енерговлака, дето бяха стоварени арестантите.

Кирил Попов, когото влачеха по лагери още от 1950 г., ми обади как ги посрещнали. Червения капитан им казал да си позатегнат връзките на обувките, че пътят е труден, и конволят потегля.

Като се позакрили навътре да не ги виждат от брега, биячите мятат през рамо автоматите и вземат сопите, скрити край пътя, и боят започва, всеки бяга душа да спасява, куклари, чанти хвърлят по пътя.

Гледано отстрани, това зрелище не се различава от стадо овци, нападнати от вълци. Някои бягат напред и минават с по-малко сопи, но биячите викат: „Стой! Ще стреляме! Строй се!“ и боят започва отново. Ръчните часовници са почупени, като са си пазели с ръце главите.

Наближават канала, широк 10 метра и дълбок до пояс,

пълен с тиня. „Мостът миниран, минавай през канала!“ – и со-
ните отново влизат в действие. Падане, ставане из тинята...

Към 11 часа групата от сто мъже и 20 жени пристигна.
Всичките бяха мокри и изкаляни и доста уплашени, имаше окър-
вавени.

Жените, целите в кал, по чорапи, загубили обувките с
тънките токчета. Леден източен вятър с преваляване от слаб
сняг беше сковал земята. Мокрите дрехи по хората замръзнаха.

Строиха ги за обиск. Които бяха с тесни панталони, им
ги рязаха, дънки и джинси да няма.

До края на февруари докараха над 1000 младежи и над
100 жени, посрещнати бяха по същия начин.

През лятото на 1959 г. назначиха капитан Цвятко Горан-
нов от с. Пелово, Плевенско, на Втори обект. Подбра си той
удобни за него надзиратели и на обекта всичко пропищя.

Нови диги се построиха. Изпекоха от глина два лъва и
два орела и ги поставиха на два моста.

В Румъния избягаха от лагера шивачът Димитър Прода-
нов от Варна и от Плевен Паликамарата, върнаха ги на Втори
обект и там изчезнаха. Горанов и старши надзирателят Петър
Кръстев от с. Дебово, Никополско, ги наградиха с часовници,
че имали голяма омраза към гадовете.

За 9.IX.1959 г. в Белене пристигна зам.-министърът на
вътр. работи Мирчо Спасов, освободи част от лагеристите, а
над 200 мъже и 21 жени ги откараха в Ловеч.

„Тези там да умират!“ – каза зам.-министърът, повиши
с по една звезда Гогов, Горанов и Газдов и ги прати да управля-
ват ловешкия лагер.

Иван Пантелеев

Втора тетрадка: ЛОВЕЧ

Бараките на лагера бяха оградени с бодлива тел, наснова-
на на високи бетонни стълбове със закривени навътре върхове.

На портала пазеше през деня черният циганин Шабан Ка-
леев Доков Узукчиев (Шако). Той беше куц, едина му крак по-къс

от другия, подпираше се с бастун, на възраст 42 г. Посрещаше новите лагеристи с по 5–6 бастуна в гърба за добре дошли.

За началник на Трудова група МВР Ловеч (така нарекоха лагера) беше назначен подполковник Петър Гогов от с. Връдловци, Софийско, роден 1915 г.

По занаят беше дърводелец с образование само основно. Попрестарал се той в борбата по Девети и за заслугите му Партията го назначила през 1950 г. оперативен работник към лагера в Белене.

Майор Цвятко Горанов е родом от с. Пелово, Плевенско, откъсно на р. Искър. Прост селянин само с основно образование, което ме съмняваше дали го е завършил.

Среден ръст, рус, здрав и охранен, изпиваше на ден по литър ракия. Целият пропит от злоба, груб и жесток, за него човекът бе нищо. Имаше момче и момиче, 10–12-годишни.

Старши лейтенант Николай Газдов от с. Дилянкови, Свищовско, на десния бряг на р. Осъм, към 40 години, със същото образование като Гогов и Горанов и нищо не беше прочел през живота си.

Имаше голямо мнение за себе си и да расте в службата не се спираше пред нищо. На ръст висок и по характер злобен и отмъстителен. Синът му Борис беше 15–16-годишен.

Капитан Марин Баев от с. Дъбрава, Ловешко, командваше милицията. Беше достигнал вече 140 кг.

Горанов успя да се сблъска с Мирчо Спасов, със своето нахалство беше изместил Гогов и той командваше в лагера. По цели дни с Баев пиеха сливовица. Мезето им беше домати с олио.

Новия като го докарат в дежурната да го регистрират, Газдов идеше да види какъв човек са му изпратили. Взема съпроводителното писмо от конвоя и чете:

не работел общественополезен труд, заканвал се на партийния секретар, говорел против властта, наричал комунистите хайдуци –

и Газдов, на иде и Горанов, грабват дебелите компресорни маркучи и бой. Това е втората стърга, през която минава новият.

Третата е милиционерската смяна, която го откарва на кариерата и ако се случи в нея Йозо, душа да му е яка, бой до кариерата.

Четвъртата стърга е запознаването му с чука и вагонетката. Работеха без почивка от 7 часа сутринта до 7 вечерта под зоркото око на бригадните с тояги в ръце, подбрани от Газдов – най-опасните криминалисти от София, Пловдив, Бургас и от др. места.

Нормата на човек за ден беше 15 вагонетки да ги натовари и да ги откара на 150 метра до рампата на жп линията.

Да спрем за малко и да чуем какво разказват самите лагеристи:

– Караха ни да къртим камъни (дневната норма е била от 8 до 20 кубика) и с бягане да ги носим на 150–160 метра, където ги струпвахме на камари. При бягането минавахме по коридор от милиционери, които от двете страни ни биеха с тояги. Побоя командваше капитан Горанов, той също беше.⁷

– Когато идваше влаковата композиция (състояща се от 22 вагона), ставаше страшно. Всички се юрвахме бегом към вагоните, носейки камъни. Които изоставаха, ги подгонваха и удряха с тояги. Вагоните с чакъл товарехме за по 8 минути, а с по-големи камъни – от 3 до 5 минути.⁸

За жените нормата бе изкопаването на 3 до 5 кубика пръст и да я извоят с колички на около 100 метра.

– Всичко трябваше да правим на бегом, дори като буттахме количките, трябваше да тичаме. Надзирателките дигаха полите ни и ни биеха на голо...⁹

---

⁷Из показанията на бившия лагерист Тодор Минков (чрез Хр. Христов, цит. съч.).

⁸Из показанията на бившия лагерист Христо Стефанов (чрез Хр. Христов, цит. съч.).

⁹Из показанията на бившата лагеристка Райна Георгиева, прекарала 3 години и 18 дни в лагерите Белене, Ловеч и Скравена (чрез Хр. Христов, цит. съч.).

Сутрин групите, като заминават на кариерата, носеха тарга, на която вечер донасяха умрелите.

Шако съблича умрелия гол, пъха го в зебловен сламеник и го завързва като чувал. Вечерта оставят умрелите зад бараките до часовая и на другия ден молотовката ги откарва в Белене

(караше я един пияница Георги, но веднъж слязъл в с. Стижерово и се запил в ресторанта, от камиона капело кръв, видели селяните и помислили, че в камиона има месо, и надигнали чергилото – там няколко умрели в сламеници),

от Белене ги отнасят с лодката на остров Предела и ги закопават до колене. Скитащи подивели кучета ги изравят и изяждат.

Васил Колибаров, лежал в Белене за кражба, заравял труповете на острова, свидетелства пред съда през 1990 година¹⁰:

От втория понтон отварях капака на молотовката и свалях чувала. Бяхме аз, капитанът на кораба и един затворник за поддръжка. Трупа го пренасях в лодката, в която бях и аз, и на буксир след около час стигахме до острова (Предела). На 5–6 метра от острова моторницата спираше и капитанът ми казваше: „Тук“.

С гребла се приближавах до брега. Изваждах трупа и на 2 метра от водата, в рохкия пясък, изкопах с лопатата плитък гроб, колкото да се покрие тялото. Развързвах чувала и изсипвах тялото в гроба.

Почти винаги виждах, че тялото е със счупени крака, обърнати в обратна посока на нормалното подгъване на коляното. Труповете обикновено бяха с дрехи. Не помня да е имало случай, когато по трупа и дрехите да няма кръв, синини. Виждаше се, че телата са удряни, някои от лицата бяха обезобразени.

Покривах тялото с малко пясък и се връщах на лодка-

---

¹⁰Христо Христов, цит. съч., с. 66.

та. Беше ме страх, затова винаги бързах да свърша работата. Винаги връщам чувала в молотовката. Използваха се само чували, не ковчези.

Погребал съм 60–70 души за два месеца и половина. Освен това на острова имаше полудиви прасета. Виждал съм ги тези животни. Докато погребвах труповете, се оглеждах да не ме нападнат...

Вечер на проверката Горанов иде с дебел бастун, бригадните, вържени с дрянови тояги, вървят наперени като петли след него, а Газдов носи една пръчка.

Горанов командва: „Който не си е изкарал нормата, пет крачки пред строя!“ – и боят започва.

Някога излизат повече от половината и боят взема друга форма. Всички бягат покрай оградата, а Горанов и бригадните налагат с тоягите.

В това време минава вечерният влак от Троян, разстоянието до жп линията е 50–60 метра и пътниците се трупат на прозорците, гледат и дюдюкат, но това не смуцава страшния човек.

За четен на лагера беше назначен Димитър Цвятков от София, към 28–30 г., висок и добре охранен, този криминален тип го наричали неуловимия, от когото столичната милиция поревала, той беше галеното момче на Газдов.

Те си имаха уговорени пароли – вечерта на проверката Газдов правеше с пръчката кръг пред някой от лагеристите и на другия ден очертавания го донасяха умрял на таргата.

Една вечер донасят един умрял и го оставят при часовая. По едно време през нощта умрелият в сламеника се размърдал, часовоят развързал сламеника и завел възкръсналия в кухнята, там го облекли.

Вечерта го бяхме изписали (от регистъра), сутринта отново го записахме и пак на кариерата. Този нещастник доживя до закриването на лагера.

Всяка вечер, като се връщат от кариерата, хората вземат по един голям камък и поемат нагоре към високия връх на разстояние близо километър.

Там Горанов започна да строи модерна вила, целия камък за вилата и за шосето до нея лагеристите пренесоха на ръце.

Но им се видя, че това е малко, затова колоната, натоварена с камъни, я прекарваха по една стръмна и тясна пътека над малката кариера,

там бригадните и четният Димитър Цвятков пускат в действие тоягите и започва падане, камъни и хора се търкалят надолу и пет големи песа се хвърлят връх тях и ги давят.

До вилата в скалата Горанов нареди да копаят изба за вино, нещо като пещера.

До лагера имаше няколко лозя и Горанов ги взел от общината да ги обработват лагеристите.

През есента на 1960 г. назначили Иван Атанасов Веселинов Бързаков (всички лагеристи бяха регистрирани по на четири имена), 52 г., да пази лозето,

но четният Димитър Цвятков и неговите хора му завидели и го оклеветили пред Газдов, че на колибата в лозето Иван викал на събрание земеделците от града,

връзват го бай Иван Бързаков за големия дъб на плаца и бият, заливат го със студена вода и бият, як, мамицата му, вика Горанов, не умира, най-после издъхна.

Бързаков е родом от с. Карабунар, Пазарджико, почина на 19.XI.1960 г.

От Хасково докараха на 30.XI.1960 г. учителя Михаил Стойков Миков, 31 г., и брата му Митко, студент, живущи на ул. „Надпожарна“ № 3.

Имали те брат войник и забягнал в Гърция, но се върнал и го осъдили на смърт, а Михаил и Митко ги задържали.

„Те в Хасково не знаят да бият, чакай да им обадим как се води следствие!“ – викнал Газдов и с Горанов грабват маркучите. След три дни, на 3.XII., Михаил умря.

Еврейчето Рахамим Аврамов Моис (Рахо) от София, ул. „Одрин“ № 31, го задържали още през 1956 г., цялото се беше вплюло в рани и миришеше на мърша, но душа яка и все казваше, че ще умре на Първи май и умря на 1 май 1960 г. Имаше златни зъби и му ги извадиха, преди да го турят в сламеника.

На 17 януари 1961 г. докараха Марко Рашков Марков Раш-

ков, 52-годишен, от с. Сърнево, Старозагорско, опасен бил, заканвал се на партийния секретар. Колко бой му удариха на този селянин и на 29 януари 1961 г. умря.

Жените, бяха над 100, работеха на малка кариера до голямата. И там не беше по-добро, и там се въртеше тоягата. Дина Георгиева Кангалова, 40-годишна, от Велинград, ул. „Ал. Цветанов“ № 22, и Милка Манолова Малиновска, 27-годишна, от София, ул. „Девети септември“ № 106, съпруга на милиционер, тя и Дина умряха от побоищата (Дина на 4.V.1961 г., Милка на 6.XII.1961 г.)...

Как е била убита Дина Георгиева Кангалова-Пицина от Велинград, разказват пред съда през 1990 година две свидетелки.

Разказът е страшен. Слагам предупредителен знак:

НЕ ЧЕТЕТЕ СЛЕДВАЩИТЕ 20 РЕДА!!!

Райна Георгиева: *Веднъж направо на кариерата докараха една едра, хубава жена. Надзирателката извика Гогов и му каза, че симулира и не иска да работи.*

Тогавя Гогов извади от джоба си едно писмо, прочете го и го даде на надзирателката. Всички, които бяхме наблизо, чухме: „Тази да се ликвидира“.

Надзирателката слезе с новата лагеристка и един надзирател от мъжете в едно по-усамотено място на кариерата и започнаха да я бият...

Христина Събева: *Тя бе пребита от Юлия¹¹. Освен че я би с тояга, мушкаше я в очите, във влагалището, скачаше отгоре ѝ...*

Райна Георгиева: *Видях, че надзирателката взе една тояга като точилка. След това я вкара в устата ѝ и започна да натиска. Видях изпод скъсаните дрехи как то-*

---

¹¹Надзирателката Юлия Павлова Андреева Ръжгева, родена през 1939 г. в Белене, става надзирателка в лагера през 1959 г., дваисетгодишна; била красива, синеока, руса; и жени, и мъже свидетелстват, че тя бе една озлобена жена, професията ѝ беше професионален убиец.

чилката излезе от тялото на жената заедно с червата.
Беше мъртва, с широко отворени уста и очи.

След това сложиха трупа в чувал...

Христина Събева: *И го откараха с молотоката заедно с други трупове...*¹²

...а Гюлза Рашидова Хамидова от София, ул. „Константин Величков“ № 74, 20-годишно момиче, заболя от туберкулоза, но никой не я погледна и умря на 21.IV.1961 г.

Към 1 юни 1961 г., по време на хрущовите ракети за Куба, от всички градове започнаха да изпращат в лагера опасни политически, криминални и бивши лагеристи. До края на юни броят им мина над 800.

На 8.VI.1961 г. докараха от Свищов познат от Белене – Григор Симеонов Павлов, 50 г., прост селянин от с. Козловец, Свищовско, едва можеше да си напише името, продавал метли в Стара Загора на пазара,

по радиото съобщили, че в Унгария избухнало въстание, „И тука ще почне!“ – рекъл Горчо и от пазара право в Белене, през септември 1959 г. го освободиха, но го докараха пак – и той минаваше за опасен, в Свищов го бяха разсипали от бой, краката му бяха целите посинели и отекли. Още същия ден го убиха на кариерата и му взеха парите 200 лева.

Докараха и Стефан Григоров от София, друг познат още от 1958 г. от Белене. Него пък го гонеха за незаконна търговия. Не можели да намерят закон да го осъдят и хайде по лагерите.

Изселили го в с. Вардун, Търговишко, но седи ли ти Стефан във Вардун, явил се в София, хванали го и оттам в Ловеч. Стефане, ти познаваш Горанов от Белене, аман ти е работата.

Горанов го накара да забива кола за проверка на плаца и както беше висок над два метра, забива го бай Стефан седмица и умря.

---

¹²Христо Христов, цит. съч., с. 32.

Докато гласим да му изпратим багажа, докараха и сина му Иван. Работел в Рудозем, но не в рудника, а в театрална трупа. Видя той върху бюрото часовника на баща си „Шах Хаузен“ и го позна. Обадох му, че баща му вчера умря. След няколко дни умря и Иван.

През 1958 г. на острова в Белене Горанов наредил нещо на затворника Емануил Парушев от Варна, но той му се опрял и Горанов писал на Мирчо Спасов да арестува Емануила след изтърпяването на присъдата и да му го изпрати в лагера.

През лятото го докараха в Ловеч и Димитър Цвятков, като го видя, се провикна: „Ела, ела, Емануиле, Горанов откога те чака!“.

От бой на този 33-годишен човек му окапаха месата и умря. Диню гласи колета с дрехите му, отънали в кръв и гной и миришеха на сплута мърша, портюфела с парите също миришеше, как да туря тез кървави дрехи, чуди се Диню,

туряй ги, Диньо, викам му, туряй, да видят домашните му, да се научи и махалата и цялата Варна...

В лагера имаше един към 50 г. едър човек, Йордан се казваше, който го взели от един манастир, дете гледал добитъка, понеже учел децата да се кръстят и четат отче наш.

Гледа го Горанов и ръмжи на четния: „Този за кога го държите?“ – и на другия ден сутринта дадоха на дядо Йордан таргата да я носи на кариерата, вечерта го донесоха на нея мъртъв в сламеника.

Димитър Цвятков и още двама бригадни го убиха в един ъгъл на кариерата с железните спирачки на вагонетките.

Получи се призовка за едно момче на 18 г. от Плевен, викаха го на дело в съда. При сбиване в „Кайлъка“ бил убит домакинът на ресторанта. Ръмжи Горанов: „Ще го осъдят най-много 10 години, аз мамичката му...!“ – и на другия ден убиха и това момче.

На асфалтобазата, дете старшината Сергей не паднаше по-долу от своя селски Горанов, от многото бой един реши да излезе от базата да го убият и да свърши теглото.

Бягство, че бягство. Сергей го докара и началникът го запита защо е решил да бяга и докато човекът да отговори,

Горанов като звяр налете на него и му нанесе силен удар по главата с бастуна.

Кръв обля дрехите на човека и пода. Газдов строи хората и изправи беглеца пред строя. „Видите ли го, той след малко ще умре! Който се опита да бяга, това го чака!“.

Завлякоха го зад бараките и го убиха като куче пред очите на часовете. Човека беше от гр. Пазарджик, 50 г., поправял частно велосипеди, затова го изпратили в лагер.

Опитах се няколко пъти да „вразумя“ Газдов да спрат с побоищата, той скочи от яд и каза: „Бай Иване, ти грешиш! Ленин е казал, че врагът трябва да се унищожава!“.

Докато бях в отпуск през август в Алеково, при мен се отби милиционерът Ангел Григоров и ми каза, че Газдов и Димитър Цвятков убихи д-р Генов и младежа адвокат, който отчиташе добития камък.

Четният казал, че Доктора и Адвоката говорели нещо за президента на САЩ Кенеди и двамата с Газдов ги били с тежките компресорни маркучи, докато издъхнат.

През лятото докараха от Плевен Иван Маринов Митрев, родом от с. Подем, 33-годишен, сърдечноболен, правел снимки и така се крепял. Само три дни живя и умря на кариерата.

Една група от 20 човека вадеше от Осъма баластра. Един се разболял и не можел да стане. Бригадният, на когото името не можях да науча, го ударил с лопата по главата и човекът умрял.

През горецините, като докарат нов и го подгонят на кариерата, той хвърля и потника и гърбът му изгори на слънцето, ако и гърбът му е пообелен от тоягите, явяват се водни мехури и като го наплюят мухите, червясва и мирише на гнило месо и след няколко дни умира.

Никой не ги лекува. Имаше щатен фелдшер, той определяше диагнозите на умрелите и те бяха едни същи: сърдечностъдова недостатъчност.

В Ловеч идеше често Мирчо Спасов, той даваше нарежданията на началството. Видеха ли го, всички знаеха: утре петшест в чувалите, молотовката и за остров Предела...

След Нова година (1962) от Бургас докараха Здравко Илиев, към 28–30 г., и с още трима електротехници го изпратиха да работи по инсталацията на Партийния дом в Ловеч, пазел ги човек от градския съвет, в клозета Здравко с един удар го повалил и побягнал.

В Бургас имал близък роднина в Окр. комитет на партията и Здравко му обадил що е патил в Ловеч. Отива в ЦК неговият човек...

Дали Здравко Илиев е имал близък в Окръжния комитет в Бургас, или е бил заловен на границата при опит да избяга от България, не е много ясно, но тъй или иначе разказаните от него ужаси стигат до ушите на генерал Иван Чуков, шеф на отдел „Въдворяване и изселване“ в Държавна сигурност,

той бил потресен от чутото и го разказал на Желязко Колев, зам.-шеф на отдел „Административен“ в ЦК.

За пръв път научих за лагера Ловеч през януари 1962 г. от ген. Иван Чуков. Като ми разказа за злодеянията в лагера, той ме помоли да отида при Тодор Живков, с него се познаваме от преди 9 септември...

Още същия ден Живков ме прие и го информирах подробно за казаното от Чуков. Той прие много тревожно моето съобщение, изпоти се, прежълтя, започна да чука по масата, като казваше: „Та това е фашизъм...“.

...и след няколко дни в лагера пристигнаха секретарят на ЦК Борис Велчев и членът на ЦК Съботин Генов.

Началството излезе да ги посрещне, но те не се спряха при тях. Влязоха в стаята на началника, но не повикаха Гогов, а казаха да доведем един студент от Музикалната академия, жител на Варна, Велчев му знаеше името.

Той лежеше в бараката, пребит от бой. Този студент обади на Борис Велчев всичко, що се е вършило в лагера.

Здравко Илиев го върнаха обратно в лагера, но никой не смееше да го тормози. Биячите милиционери като Йозо ги изместиха към Окръжното, а Газдов и Горанов ги уволниха.

Велчев ми нареди да съставя списък на загиналите в лагера, но го повикаха в София и не можах да му го дам.

Когато съобщих на Горанов, че той и Газдов са уволнени, гордият и страшен човек обърка и ума и дума. „Какво съм направил, че ме уволняват? – чуди се той. – Служих на партията честно и верно“.

ПЕТЪР ГОГОВ (показание пред съда): Когато ме разпитваше комисията на ЦК и ме обвиниха, че са избивани хора, казах на Борис Велчев:

– Този режим не съм го измислил аз. Това е разпореждане от София и по-специално на др. Тодор Живков.

При тези думи Борис Велчев замълча.¹³

Четният Димитър Цвятков лично е убил над 70 човека, показаха ми тояга, в която беше вкопано желязо за по-тежко, с нея трошал и костите на жертвите.

Пратиха го на кариерата да гони 15 вагонетки на ден, след една седмица се хвърли от скалата и се уби. Той беше последният за остров Предела, където бяха погребани тия, които той е убивал.

О, време печално, и то в края на XX век!

P.S.

Нататък следва списък на убитите, преписан от главната книга на лагера, списъкът обаче е недовършен. „Нямах повече време да извадя и останалите умрели в Ловеч – пише Пантелеев. – Много от тях не са записани в книгата и не се знае колко са. Д-р Генов и Адвоката също ги нямаше в регистъра, а откарваха в Белене почти всеки ден умрели. Над 10 тона бензин изгоря в молотовката...“

Ако някой от лагеристите може да опише фактите, то те няма да се различават от лагерите в Германия, за

---

¹³Христо Христов, цит. съч.

които сме чели и гледали филми – признава Георги Христов, зам.-началник на МВР – Ловеч. – Разликата се състои в това, че нямаше крематориум.¹⁴

Разкриването на зверствата станало през пролетта на 1962 година, тъкмо когато Тодор Живков се подготвяше за VIII конгрес на БКП, на който замисляше да отстреля последните си съперници и да вземе цялата власт в ръцете си.

Разкритите зверства обаче не биха били диамант в ничия корона. Нещо по-лошо: те можеха да прекатурят колата му.

Затова той свика светкавично Политбюро на екстрено заседание. Бе 5 април 1962 година. Следва стенограма на заседанието.

ТОДОР ЖИВКОВ: Получихме сигнали, че се вършат издевателства в лагера Ловеч. Това е безобразно досаден случай! Трябва да не допускаме такива случаи в бъдеще. Ние с нашето решение сме заложили основите на тези действия.

ГЕОРГИ ЦАНКОВ: През 1959 г. ние разгледахме обстановката в страната и дойдохме до заключението, че не ще може да държим лагера Белене. Говорихме с др. Живков няма ли да е разумно да закрият този лагер. Ако има хора, които са непоправими – да се пратят в затворите. Белене остана за усложнено време. Ставаше дума за една група от 500–600 души – какво да ги правим? Дали да ги пуснем и да започнем да ги гоним наново, или да ги изолираме някъде. Тогава решихме да открием една кариера в Ловеч, където да приберем тези хора и да ги превъзпитаваме чрез тежък физически труд.

ТОДОР ЖИВКОВ: Да се ликвидира! Да не се шуми!

АНТОН ЮГОВ: Това е недопустимо при нашата власт! Не бива да прибягваме до такива средства и при най-тежките случаи. Мирчо Спасов трябва да се прати на друга работа.

БОЯН БЪЛГАРАНОВ: Мирчо Спасов трябва да се освободи, не е удачно да стои повече там. Той е знаел всичко!

БОРИС ВЕЛЧЕВ: Ние смятаме, че Мирчо Спасов трябва

---

¹⁴Христо Христов, цит. съч.

да се освободи по-късно. Той е вършил това със съзнанието, че върши услуга на партията.

БОЯН БЪЛГАРАНОВ: Мирчо Спасов носи главната отговорност за тези безобразия.

РАЙКО ДАМЯНОВ: Там са усвоили такива методи, които трябва да се осъдят. Често в ТВО се изпращат хора, които не са толкова злостни.

АНТОН ЮГОВ: Не се проверяват достатъчно сведенията. Пред нас бяха взели една жена. Тя действително е проститутка, но не е била толкова долна. Взеха я, тя имаше малко дете. За Мирчо Спасов. Трябвало е да надникне. Да се освободи, но не по този случай.

ТОДОР ЖИВКОВ: Да се ликвидира лагерът! Навремето сме се увлекли. Нашето решение беше да отидат там и да работят. Сега няма нужда от лагер. Лагери ще създаваме при случай на война. Комисията да отиде да види какви са хората, които ще пуснем, кои ще пратим в затвора. Лагерът да се разпусне! Виновни за това има – и другарят Цанков, и Мирчо Спасов. Мирчо трябва да отиде на друга работа. Но трябва да се види къде. Той е дисциплиниран човек. Този случай го е съкрушил. Аз разговарях с него много сурово, питах го: „Ти идиот ли си, та допускаш такава нещца?“. Той е златен човек, много предал, но бе малко стихуен. Да му запишем партийно наказание.¹⁵

По всички правила на закона за подобно престъпление – за убийството по негово нареждане на 148 души – Мирчо Спасов би трябвало да бъде даден на прокуратурата, тя да го предаде на съда –

подобно нещо обаче не се случи.

Мирчо Спасов и Тодор Живков са стари авери още от кървавите септемврийски ноци на 1944 година

и Тодор Живков не допусна неговият приятел да бъде съден – записаха му, както видяхме, партийно наказание „порицание“.

---

¹⁵Стенограма от заседанието на Политбюро (чрез Хр. Христов, цит. съч., с. 98–100).

Дотук цинизмът е поносим, но нататък следва подигравката:

– Не знам какво е предизвикало комисията на ЦК за проверка на лагера – чуди се пред съда Мирчо Спасов. – Обвинения от комисията през 1962 г. не съм получавал. След проверката бях издигнат в партийната и държавна йерархия.

Не лъже човекът: за наказание същата 1962 година Мирчо Спасов бе избран за народен представител и за кандидат член на ЦК, след няколко години стана и член на ЦК, а за народен представител бе преизбиран непрекъснато до 1985 година;

през 1965 г. от заместник-министър стана първи заместник министър на МВР и заместник-началник на Комитета за държавна сигурност,

а от 1973 до 1982 завеждаше стратегическия отдел „Задгранични кадри“ в ЦК на БКП (без чието одобрение никой не можеше да работи в чужбина),

по същото време утвърждаваше разходите на служба „Културно наследство“, създадена със секретно решение на Политбюро и ръководена от дъщерята на Живков – Людмила Живкова,

от името на тази служба действаха негови хора от Държавна сигурност, те трябваше да закупуват произведения на изкуството от чужбина, за да обогатят държавната ни съкровищница,

но купували, казват, една картина за държавата, две за себе си (някои от тях сега са прочути с личните си колекции) –

Мирчо бе в дъното на тези афери, но аверът му Тодор Живков пак го спаси от съд (спасявайки и честта на дъщеря си), като го наказва с пенсия от 1000 лева;

за заслугите си към партията и отечеството Мирчо Спасов бе награждаван четири пъти с орден „Г. Димитров“, освен това с орден „9 септември 1944“, „НРБ“, I степен, „Народна свобода 1941–1944“, „Червено знаме“ с мечове и със съветския орден „Червено знаме“,

произведен бе в чин генерал-полковник и бе отличен със званието „Герой на социалистическия труд“.

Това бе, читателю, наказанието на главния виновник за 148-те убийства в лагера Ловеч и за изтезанията на хилядите други жертви там и в другите лагери.

С „порицание“ бяха наказани и Газдов, Гогов и Горанов, последните двама бяха пенсионирани, а Газдов продължаваше да отдава самоотвержено силите си в борбата против враговете на социализма.

Мирчо Спасов обаче бил чувствителен човек – наказанието „порицание“ за него било непоносимо тежко и несправедливо, затова на 24 юни 1964 г. отправил молба до Тодор Живков:

Горецо Ви моля, другарю Живков, в сегашните дни на предстоящото величествено честване на 20-годишнината от Социалистическата революция у нас да ме наградите с отменяване на въпросното партийно наказание.

Обещавам Ви, другарю Живков, занаяпред да отдам всичко, на което съм способен, без остатък, и с готовност за саможертва, пред великото дело на Партията.

С борчески комунистически поздрав: М. Спасов.

Другарят Живков бил трогнат, почти се разплакал: „Как можахме така жестоко да накажем този златен и предан човек!“ – рекъл

и на 2 юли 1964 г. Политбюро единодушно взело решение „А“ № 162 „Съгласно!“, под което полагат подписи Тодор Живков, Митко Григоров, Иван Михайлов, Станко Тодоров, Живко Живков (и два подписа не се четат).¹⁶

На 5 юни 1992 година прокурорът Венцислав Теофилов подписа постановление за привличането на Тодор Живков като обвиняем по дело № 4/1990:

---

¹⁶Веселин Ангелов, „Строго секретно! Документи за дейността на Държавна сигурност (1944–1989)“, док. № 103.

Тодор Живков през периода 1959–1962 г. в качеството си на първи секретар на БКП в съучастие с Мирчо Спасов, Георги Цанков, Петър Гогов...

*като съизвършител взел решение, разпоредил и организи-
рал създаването на лагера Ловеч и определил режима за въдво-
рените лица, като създавал, предвиждал и допускар умъртвя-
ването по особено мъчителен начин и с особена жестокост,
предумишлено на повече от едно лице.*

ТОДОР ЖИВКОВ: *Не се признавам за виновен, не съм извършил каквото и да е престъпление. Това, за което ме обвиняват, е чуждо на всяка една нравственост и човешки манталитет. Това е чудовищно обвинение към мен! Това е абсурд над абсурдите да ми се предявява такова обвинение, след като аз съм закрил лагерите, създадени в България от отечествено-фронтовското правителство начело с Кимон Георгиев, Димитров и Червенков по предложение на Никола Петков.*

Забележка. Тук Живков лъже едновременно три пъти: първо, лагерите бяха закрити от Червенков през 1953 г.; второ, той, Тодор Живков, ги откри отново през 1956 г. и трето, лагерите не са създадени по предложение на Никола Петков.

ЮЛИЯ РЪЖГЕВА: *Не съм убивала никой. Как ще убивам и ще спя спокойно! Когато лагеристките не изпълняваха нормите, биех ги с пръчка, но не голяма. Горанов ми нареждаше да ги бия. Казваше, че така е разпоредил Гогов и че това са указанията на Мирчо Спасов.*

Забележка. Изглежда, Ръжгева наистина не е спяла спокойно: макар освободена по давност на престъпленията си, през 2005 г. се самоубива.

ЦВЯТКО ГОРАНОВ: *Аз лично никога не съм нанасял побоища, нито съм убивал. Те умираха от тежък физически труд, често се избиваха помежду си. Мирчо Спасов ми каза: Да работят до умирање! Това е било известно и на Георги Цанков.*

МИРЧО СПАСОВ: *Не се признавам за виновен и не съм подбуждал никой. От всички, включително и от Тодор Живков, се знаеше, че режимът в лагера е много строг и, бих казал, суров. Указания за този режим се даваха от ръководството на МВР и от Политбюро. Тези указания се даваха директно на мен от министър Цанков. Аз ги съобщавах на отделение „Въдворяване и изселване“, а оттам те стигаха до лагера. Директни указания за режима в лагера на ръководството му не съм давал.*

Както виждаш, читателю, всички са невинни.

Делото се отлагаше и насрочваше отново през 1991, 1992, пак се отлагаше и пак бе подновено през 1993 г., разиграваше се казусът давност, заболявания на подсъдимите, прехвърляше се от съд в съд...

през това време обвиняемите един след друг умираха (Георги Цанков, Мирчо Спасов...), през 1995 г. Газдов и Ръжгева бяха пуснати от затвора...

Опит да се поднови процесът бе направен отново през 1997 година, Народното събрание трябваше да избере петима съдебни заседатели със звание, не по-ниско от полковник (понеже Гогов и Горанов са майори),

но докато да ги изберат – през есента на 1998 година Народното събрание закри Прокуратурата на въоръжените сили и Военната колегия на Върховния касационен съд;

председателят на Върховния касационен съд направи постъпки пред Народното събрание за избор на нови съдебни заседатели,

но и до днес (вече десета година) се търсят петима храбри и доблестни български полковници или генерали да застанат в съда с лице срещу престъпниците –

няма и няма...